

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті проведений аналіз психолого-педагогічної літератури з питань визначення сутності інклюзивної освіти, умов її здійснення, типології інтеграції. Охарактеризована соціальна концепція інвалідності. Розкриті переваги інклюзивної освіти, вимоги до інклюзивного розвивального середовища, вимоги до педагога інклюзивного класу, функції корекційного педагога, завдання інклюзивної педагогіки.

Ключові слова: *інклюзія, інтеграція, інклюзивна освіта, навчання дітей з особливими потребами.*

В статье проведен анализ психолого-педагогической литературы по вопросам определения сущности инклюзивного образования, условий его осуществления, типологии интеграции. Охарактеризована социальная концепция инвалидности. Раскрыты преимущества инклюзивного образования, требования к инклюзивной образовательной среде, требования к педагогу инклюзивного класса, функции коррекционного педагога, задачи инклюзивной педагогики.

Ключевые слова: *инклюзия, интеграция, инклюзивное образование, обучение детей с особыми потребностями.*

The article analyzes psychological and educational literature on the issue of determining the nature of inclusive education, the conditions of its implementation, typology. Social conception of disability is characterized. The benefits of inclusive education, requirements for developing inclusive environment, requirements for the teacher of inclusive class, correctional teacher's functions, tasks of Inclusive Education are revealed.

Key words: *inclusion, integration, inclusive education, education of children with special needs.*

Постановка проблеми. Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особистості в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації. Показником розвитку суспільства є ступень реалізації питання навчання, виховання, соціальної реабілітації дітей, яких

природа позбавила можливості достатньою мірою сприймати світ і відчувати свою належність до нього через хвороби, травми, патологічні стани.

Аналіз попередніх досліджень. Розвитку системи спеціальних навчальних закладів, розробці методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей сприяли праці Л.Виготського, О.Венгер, О.Киричука, Г.Костюка, Б.Корсунської, С.Максименка, Н.Морозової, В.Синьова, П. Таланчука, В.Тарасун, М.Ярмаченка та ін. Науковці розглядають особливості розвитку психічних процесів у дітей різного віку, прояви аномального розвитку та засоби їх психолого–педагогічної корекції, становлення і розвиток спеціальної освіти дітей з різними психофізичними порушеннями. Дослідженню проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, можливостей супроводу таких дітей, їх реабілітації та соціалізації присвячені праці В.Авілова, В. Бондара, О.Євтухової, В.Зарецького, І. Іванової, Н. Козлова, А. Колупаєвої, І. Купрієвої, В. Ляшенко, Ю. Найди, О. Савченко, О. Столяренко, Н.Судакової, О. Таранченко, Є.Чайковського та ін.

Для психолого-педагогічної науки актуальними є: подальше уточнення сутності поняття «інклюзивна освіта», дослідження механізму та типів інтеграції, умов її здійснення.

Метою статті є визначення сутності інклюзивної освіти, розкриття основних термінологічних понять у системі інклюзії.

Виклад основного матеріалу. Із моменту ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини(1991р.) та про права інвалідів(2009р) все більшого визнання набуває соціальна модель, яка, на противагу медичній моделі, розглядає ваду здоров'я як соціальну проблему, а не як характеристику особистості[7]. В межах соціальної концепції інвалідність — це не вирок долі, це такий спосіб життя, за обставин, що склалися, який може багато дати особі з інвалідністю і людям, що оточують її при відсутності дискримінації інвалідів словами та діями здорових людей. Тобто не хвороба створює обмеження діяльності, а умови життя, які може запропонувати суспільство.

Інклюзія (лат.) – включення, введення, приєднання. Інтеграція (лат.) - об'єднання частин у ціле[3,с.153]. Частіше терміни «інтеграція» та «інклюзія» використовуються педагогами як синоніми [1,с.11]. Але на даний час в

освітянській галузі з'являється розуміння відмінностей між ними. Інклюзія, на відміну від інтеграції, розглядає не лише інвалідність. Вона охоплює всі форми різноманітності і передбачає, що всі учні, як правило, належать до системи масової освіти[6,с.153].

Інклюзивна освіта –це: освіта, яка спирається на ідеї адаптивної школи, що ураховує індивідуальні особливості кожного суб'єкта (С.Альохіна); стратегія спільного навчання всіх дітей, що дозволяє вирівнювати стартові умови одержання освіти кожною дитиною (Ю. Мельник); система освітніх послуг, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу (С. Семак), базується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу (О. Кривоносова); процес і результат навчання учнів з особливостями розвитку в загальноосвітньому середовищі за спеціальними програмами, творчо адаптованими методами й методиками викладання(В.Бондар).

Інклюзивне навчання визначають як процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [4].

В основі практики інклюзивного навчання лежить ідея, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, хто не відповідає умовно визначеному стандарту «нормальності», ідея цінності будь якої дитини, прийняття її індивідуальності,ідея, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади. У межах інклюзивної моделі учні з особливими потребами отримують можливість перейти зі спеціалізованих шкіл у масові за місцем проживання, відвідувати ту школу, яку б дитина відвідувала якби була б здоровою.

Термін «діти з особливими потребами» стосується дітей, навчання яких потребує додаткових ресурсів, чиї освітні потреби виходять за межі певних стандартів. Це широке поняття охоплює як обдарованих дітей так і дітей із порушеннями психофізичного розвитку, з обмеженими можливостями здоров'я,

інвалідів, дітей із різних соціально вразливих груп (безпритульних, сиріт) тощо[4]. Однак в Україні це поняття звужене й зараз найчастіше обговорюють шляхи впровадження інклюзії лише для дітей з особливостями або порушеннями психофізичного розвитку.

Залежно від типу порушення виділяють категорії дітей: з порушеннями слуху; з порушеннями зору; з порушенням інтелекту; із затримкою психічного розвитку; з мовленнєвими порушеннями; з порушеннями опорно-рухового апарату; зі складною структурою порушень (розумово відсталі, сліпі чи глухі, сліпоглухонімі та ін.); з емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Науковці виділяють такі типи освітньої інтеграції: комбінована, повна функціональна інтеграція, інклюзивна освіта (діти (1-2 учня) на рівних приймають участь у навчально-виховному процесі, навчаються у звичайних класах, одержуючи постійну освітню допомогу); часткова функціональна інтеграція (діти (по 1-2 учня) відвідують окремі заняття); тимчасова, соціальна інтеграція, інтегрована освіта (діти навчаються у спеціальному класі, іноді об'єднуються зі здоровими однолітками для проведення позакласної діяльності) (В. Бондар, С. Семак, Н. Шматко). Рішення про вибір типу інтеграції приймає адміністрація індивідуально із урахуванням складності порушень у розвитку дітей та наявності у школі відповідного освітнього середовища [1, с.12].

До переваг інклюзивної освіти відносять: відсутність ізоляції в замкненому середовищі дітей з такими самими проблемами; поліпшення когнітивного, моторного, мовного, соціального та емоційного розвитку дітей завдяки цілеспрямованому спілкуванню з більш здібними однолітками; програння ровесниками ролі моделей для дітей з особливими освітніми потребами; проведення навчання з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей; можливість для дітей з особливими освітніми потребами жити разом з батьками, налагоджувати дружні стосунки зі здоровими ровесниками та приймати участь у громадському житті; можливість для здорових дітей вчитися природно сприймати, співчувати, толерантно ставитися, налагоджувати дружні стосунки з тими, із ким доля обійшлася жорсткіше; можливість для вчителів інклюзивних класів сприймати дітей більш цілісно, краще розуміти індивідуальні особливості учнів, оволодівати різноманітними педагогічними методиками розвитку дітей з

урахуванням їхньої індивідуальності; отримання батьками оперативної педагогічної підтримки і не поривання ними емоційного зв'язку із дитиною; менші затрати на створення й утримування інклюзивних загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів, ніж на створення складної системи різних типів закладів, що спеціалізуються в галузі освіти конкретних груп дітей [4; 7].

Для здійснення інклюзивної освіти мають бути створені відповідні умови: регламентоване нормативно – правовими документами фінансове та юридичне забезпечення освітнього процесу; розроблений механізм комплектування класів дітьми з особливими освітніми потребами; спеціально підготовлений для отримання медичної, психологічної та педагогічної підтримки кадровий ресурс (введення в штат додаткової одиниці – асистента вчителя (корекційного педагога) з обов'язковою підготовкою із спеціальної психології та спеціальної педагогіки, спеціальних методик викладання, а також підвищення кваліфікації для всього колективу школи з спеціальних психології, педагогіки та технологій інклюзивної освіти); матеріально – технічне оснащення для створення безбар'єрного середовища; адаптовані індивідуальні навчальні програми, складені фахівцями за згодою батьків; необхідний роздавальний та дидактичний матеріали [1; 7].

До інклюзивного розвивального середовища висувають певні вимоги: воно повинно бути цікавим, ініціювати діяльність дитини, створювати умови для повнішої комунікації, взаємодії дітей, здійснювати найповнішу адаптацію дитини до реального життя та соціалізації, а також багатофункціональність, будувannya за системним принципом, урахування специфіки розвитку дитини, використання різнорівневих та різнопрофільних матеріалів [5, с.190].

Основні завдання корекційного педагога полягають в: створенні умов для якісного опанування учнями знань відповідно до спеціального державного стандарту; реалізації особистісно орієнтованого підходу до визначення змісту, обсягу й характеру навчального матеріалу на кожний урок, методів, форм навчання, темпу роботи, максимально адаптованих до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами; розробленні та впровадженні індивідуальних навчальних програм для окремих учнів за згодою батьків; систематичному та якісному проведенні корекційно - розвивальної роботи,

спрямованої на запобігання порушенням у розвитку й поведінці дітей, виправлення їх педагогічними засобами [1, с.13].

Серед вимог до педагога інклюзивного класу науковці виділяють: визначення місця власного професійного «Я-образу» в межах особистісної значущості; знання закономірностей розвитку психічних процесів у дітей, що відрізняються від загальноприйнятих норм та уміння використовувати їх на практиці; володіння тактиками планування учбової діяльності в інклюзивному класі; прогнозування індивідуальних досягнень кожного учня, оцінка його реальних та потенційних можливостей; рефлексивно-свідома гнучкість при створенні індивідуального освітнього маршруту для дитини та внесення в нього при необхідності коректив; високий рівень педагогічної культури та мотивації в умовах інклюзивного викладання; уміння формувати демократичний фон комунікації; уміння діяти в команді при взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу [6,с.156].

Міждисциплінарний підхід у підготовці вчителя інклюзивної школи реалізований у виділенні інклюзивної педагогіки – галузі «педагогічної науки, що вивчає закономірності психічного розвитку дитини, причини виникнення порушень у її розвитку й поведінці, розробляє шляхи і засоби їх подолання» [1, с.13], ключовими питаннями якої є: визначення категорій учнів з особливостями розвитку для яких інклюзивне навчання буде ефективним; виявлення найоптимальніших організаційних форм успішного навчання учнів з особливими потребами (інтегрована, інклюзивна, інтернатна); питання змісту освіти, варіантів навчання й можливостей переходу від одного варіанта до іншого; визначення віку, в якому найдоцільніше включати дітей; з'ясування специфічних (стать, вік, соціальний статус) та індивідуальних особливостей(вищої нервової діяльності, темпераменту, характеру, емоційно-вольової сфери та ін.) інтеграції учнів та пошук можливих шляхів запобігання проблемам і труднощам їх залучення до участі в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи [1,с.14].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасна система освіти має бути модифікована для включення в загальноосвітній простір дітей з особливими потребами. Проблема вивчення питань інклюзивної освіти потребує подальшого дослідження, що стосується розкриття способів визначення

коефіцієнта інклюзії, технологій інклюзивного навчання.

Література

1. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Бондар // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 10-14.
2. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : Монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
3. Краткий словарь иностранных слов / Под ред. И. В. Лехина, Ф. Н. Петрова. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1951. – 488 с.
4. Кривоносова О. В. Інклюзивна освіта в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Кривоносова. – Режим доступу : www.education-inclusive.com/shho-take-inklyuziya
5. Лапшина І. С. Наукові засади управління інклюзивним освітнім простором / І. С. Лапшина // Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 24 (77). – С. 188-193.
6. Мельник Ю. В. Социально-педагогические детерминанты инклюзивного образования : компаративный анализ западных и российских представлений / Ю. В. Мельник // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2013. – Вып. 11. – С. 153-162.
7. Семак С. Інклюзивна освіта : сутність, поняття, термінологія [Електронний ресурс] / С. Семак. – Режим доступу : <http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html>